

Marcin Żukowski

Dokumentacja finansowa Komitetów Wojewódzkich PZPR na przykładzie gdańskiej organizacji partyjnej – Instrukcja do preliminarza budżetowego na 1950 r.

Komunizm: system – ludzie – dokumentacja 1, 229-241

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marcin Żukowski

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku

Dokumentacja finansowa Komitetów Wojewódzkich PZPR na przykładzie gdańskiej organizacji partyjnej – Instrukcja do preliminarza budżetowego na 1950 r.

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR) była dominującą siłą polityczną w Polsce od momentu powstania w grudniu 1948 r. do samorozwiązania w styczniu 1990 r. Jej pozycję w kraju zabezpieczały sowieckie garnizony, służby specjalne i oddany władzy korpus oficerski Wojska Polskiego¹. Celem partii - jak również jej poprzedniczki Polskiej Partii Robotniczej (1942–1948) – było zdobycie i utrzymanie władzy. Partia dążyła także do dokonania bardzo głębokich zmian społeczno–gospodarczych. Wyznaczone cele realizowano poprzez masowe wprowadzenie terroru, eliminowanie przeciwników politycznych oraz opanowanie gospodarki i administracji².

PZPR od lat czterdziestych do końca istnienia Polski Ludowej sprawowała rolę hegemonu w systemie partyjnym. Do czasu pierwszego wielkiego kryzysu politycznego w 1956 r. partia nie miała szerokiego poparcia społecznego. W kolejnych latach poziom akceptacji dla tej formacji rósł z różnych powodów. W okresie „gomułkowskim” (1956–1970), a następnie w dekadzie rządów I sekretarza Edwarda Gierka (1970–1980) systematycznie wzrastała liczba członków i kandydatów partii. Szczyt potęgi przypadł na

¹ W dziejach PRL korpus oficerski nigdy nie odrzucił kierowniczej roli partii. Warto jednak odnotować, iż żołnierze zawodowi (w tym członkowie partii) potrafili bardzo krytycznie oceniać politykę gospodarczą PZPR, a po 1956 r. notowano także negatywnie wypowiedzi o ZSRG; Zob. np.: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [dalej: IPN Bu], sygn. 2386/19842, *Informacja dotycząca nastrojów i wypowiedzi wśród stanów jednostek obsługiwanych przez Wydział I Oddziału WSW Marynarki Wojennej na temat V Plenum KC PZPR z dn. 20 XII 1976 r.*, k. 155–157; Tamże, 2386/19653, *Meldunek sytuacyjny o ujemnych zjawiskach w obsługiwanych przez Wydział I [WSW MW] z dn. 4 I 1975 r.*, k. 11.

² J. Wrona, *System polityczny w Polsce w latach 1944–1948*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 2, s. 53–55.

rok 1980, gdy do partii należało ponad 3 miliony towarzyszy (w woj. gdańskim ponad 100 tys.)³. Po zakończeniu stanu wojennego (1981–1983) partia już nie odzyskała swojej siły oddziaływania na obywateli. Jednak władzę utrzymywała jeszcze przez dekadę.

Wyjątkowość najważniejszej partii politycznej PRL nie dotyczyła tylko jej usytuowania w systemie politycznym państwa⁴. Źródeł owej wyjątkowości należy szukać między innymi w gospodarce finansowej partii. Gromadzenie i wydawanie pieniędzy oraz rozporządzanie nimi przez PZPR było w PRL tematem tabu. Wiadomości na ten temat nie przedostawały się do opinii publicznej⁵. Natomiast w historiografii po 1990 r. finanse PZPR nie przykuwały większej uwagi historyków. Bibliografia dotycząca tego zagadnienia jest niewielka⁶.

³ M. F. Rakowski, *Rzeczpospolita na progu lat osiemdziesiątych*, Warszawa 1981, s. 238.

⁴ Działające w kraju Stronnictwo Demokratyczne i Zjednoczone Stronnictwo Ludowe były zależne od PZPR także w wymiarze finansowym; *Kampania wyborcza i wybory do Sejmu 20 stycznia 1957*, wybór, wstęp i oprac. P. Machcewicz, Warszawa 2000; J. Wrona, *Kompetencje i hierarchia urzędów. Formalna a rzeczywista pozycja polityczna marszałka sejmu, przewodniczącego Rady Państwa, prezesa Rady Ministrów*, [w:] *Władza w PRL. Ludzie i mechanizmy*, red. K. Rokicki i R. Spalek, Warszawa 2011.

⁵ M. Żukowski, „Skrywana potęga”. *Gospodarka finansowa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku. Od zorganizowania komitetu do reformy finansów partyjnych w październiku 1950 roku*, „Zapiski Historyczne” 2012 r., nr 2, s. 75.

⁶ D. Stola, *Finanse PZPR*, [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003; Idem, *Złote lata PZPR: Finanse partii w dekadzie Gierka*, Warszawa 2008; Idem, *Finanse PZPR w jej ostatnich latach*, „Więź” 2000, nr 3; Idem, *Wielki majątek, którego nigdy nie było*, „Rzeczpospolita” nr 64 z dn. 17 III 1997; Idem, *Partia i jej finanse*, [w:] *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak (w przygotowaniu). Autor dziękuje Dariuszowi Stoli za udostępnienie tekstu; A. Bečka, J. Molesta, *Sprawozdanie z likwidacji majątku byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Sopot-Warszawa 2001; M. Żukowski, „Skrywana potęga”. *Gospodarka finansowa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku. Od zorganizowania komitetu do reformy finansów partyjnych w październiku 1950 r.*, „Zapiski Historyczne” 2012, nr 2; Ponadto obszerne fragmenty dotyczące finansów KW PZPR w Gdańsku znajdzie czytelnik: M. Żukowski, *Metody i etapy powstania Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku od 1945 r. do 1949 r. (działacze, struktury, finanse)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, nr 20 (druk w przygotowaniu); Idem, *Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku w pierwszym roku istnienia (grudzień 1948-grudzień 1949). Struktura organizacyjna i działacze*, [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury-ludzie-dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin-Radzyń Podlaski 2012; Idem, *Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku w okresie Października 1956 r. i „wyborów” do Sejmu w 1957 r.* (druk w IPN w Szczecinie w 2013 r. jako studia pokonferencyjne); *Finanse Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku w latach 1948–1956* (druk w studiach pokonferencyjnych w

Zasady i procedury gospodarki finansowej były wypracowywane przez kilka pierwszych lat istnienia „przewodniej siły narodu”. W latach 1948 – 1950 stabilizacja procedur była utrudniona z powodu przeprowadzania gigantycznej operacji „zjednoczenia” z Polską Partią Socjalistyczną (PPS)⁷, rozrostu partii wraz ze zwiększaniem liczby etatowych pracowników PZPR.

Od początku lat pięćdziesiątych do Października 56' nastąpiła poprawa w prowadzeniu dokumentacji finansowej PZPR. Zwiększała się wówczas ściągłość składki członkowskiej. Po chwilowym załamaniu się polityki finansowej partii, co wyraziło się nie uchwaleniem stabilnego budżetu w latach 1956–1957, sytuacja ulegała poprawie. U kresu rządów I sekretarza Władysława Gomułki udało się – po raz pierwszy w historii – zebrać składki w kwocie przewyższającej dotację z budżetu KC PZPR. Po raz drugi i ostatni taka sytuacja miała miejsce w latach 1979–1980. Od tego czasu sytuacja pogarszała się do tego stopnia, że w latach 1981–1982 i 1987–1989 nie udało się skonstruować stabilnych budżetów partii⁸. Aktualizowano je na bieżąco w ciągu roku. Zakładane wpływy ze składek członkowskich spadły do zaledwie kilku procent. Pod koniec 1991 r. Sejm RP zdecydował o przejęciu majątku PZPR na własność skarbu państwa⁹.

Preliminarz budżetowy był najważniejszym – obok bilansów rocznych – dokumentem finansowym partii. Na zawartych w nim zapisach opierano całą gospodarkę finansową. Był opracowywany w każdej jednostce budżetowej, którymi były: komitety wojewódzkie, centralne szkoły partyjne (Wyższa Szkoła Nauk Społecznych, później Akademia Nauk Społecznych), ośrodki wypoczynkowe partii (Centralna Baza Wypoczynkowa) i Komitet Centralny. Na bazie tych preliminarzy tworzone jeden (zbiorczy) preliminarz dla całego ugrupowania. Preliminarze były ściśle tajne, a wgląd do nich miała tylko mała grupa „towarzyszy”. Stanowili krąg bardzo zaufanych osób, których w skali całego ugrupowania było około 1%. Warto nadmienić, że biografie tych niezwykle ważnych dla PZPR ludzi są zupełnie nieznane, a przecież decydowali o obrocie gigantycznych kwot.

2013 r.: „V Międzynarodowe Sympozjum Dziejów Biurokracji” czerwiec 2012 r. Toruń – Włocławek).

⁷ PZPR w wyniku „zjednoczenia” przejęła wszelkie aktywa finansowe PPS wraz z całym majątkiem tej partii.

⁸ W 1988 r. składki pokryły 12% wydatków całej partii, a w roku 1989 zaledwie 3%; D. Stola, *Finanse PZPR w jej ostatnich latach*, „Więź” 2000, nr 3, s. 134.

⁹ A. Bečka, J. Molesta, *op. cit.*, [przedmowa]; Dz. U. RP z 1991 r., Nr 16, poz. 72, *Ustawa z dnia 9 listopada 1991 r. o przejęciu majątku byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*.

Procedura ustanawiania preliminarza była charakterystyczna dla krajów, w których dominowała gospodarka centralnego planowania. Przesłany z KW preliminarz podlegał analizie w Wydziale Ogólnym KC. Zajmowali się tym pracownicy Komisji Budżetowej. Komisja zazwyczaj dokonywała cięć w grupie planowanych wydatków i kierowała dokument do Sekretariatu KC (w latach 1950–1953 zatwierdzano budżet w Sekretariacie Biura Organizacyjnego KC). Z reguły Sekretariat nie wносił własnych poprawek przyjmując dokument z zapisami ustanowionymi przez Komisję Budżetową. Zatwierdzony preliminarz przesyłano do KW, gdzie wgląd do niego mieli tylko I sekretarz, starszy buchalter i kierownik Wydziału Ogólnego. Dysponentem sum zawartych w preliminarzu był KW, który co miesiąc przelewał na właściwe konta subwencje dla podległych komitetów (Komitety Powiatowe/Miejskie/Gminne/Dzielnicowe/Zakładowe i szkoły/ośrodki szkoleniowe PZPR). Cyklicznie, co miesiąc, kwartał i rok, tworzono sprawozdania finansowe z wykonania preliminarza, które z KW przesyłano do kontroli Komisji Wydziału Ogólnego KC. Pozwalało to na stałą i dokładną kontrolę gospodarki finansowej PZPR. System uszczelniano poprzez kontrole przeprowadzane przez rachmistrzów z KW oraz Biura Inspekcji Finansowo-Gospodarczej KC. Coroczny bilans KW zatwierdzany był przez egzekutywę KW (po kontroli Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej). Tak opracowany materiał opiniowała Komisja Budżetowa przed skierowaniem całości dokumentacji do akceptacji Sekretariatu KC. Wówczas z dokumentacją, do której dołączano opinię Centralnej Komisji Rewizyjnej, przesyłano do Biura Politycznego KC PZPR¹⁰. Do preliminarza dołączano dokument taki, jak tu prezentowany. Regulował on postępowanie z finansami partii. Dzielił je na dwie zasadnicze grupy. Pierwsza to wydatki z podziałem na wydatki osobowe i rzeczowe. Dzięki analizie tych zapisów wiemy między innymi, na jakie dodatki do pensji¹¹ mogli liczyć najważniejsi w komitecie sekretarze, jak należało postępo-

¹⁰ Na temat kształtowania finansów PZPR na szczeblu centralnym pisał obszernie D. Stola, *Finanse PZPR*, [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003; Idem, *Złote lata PZPR: Finanse partii w dekadzie Gierka*, Warszawa 2008.

¹¹ Średnia miesięczna płaca robotnika w 1950 r. (przed wymianą pieniędzy w październiku) wynosiła od 16 000 zł do 20 000 zł. Pensja I sekretarza KW PZPR w Gdańsku w omawianym okresie wynosiła około 60 000 zł, a pensja sekretarek i maszynistek w tym komitecie około 16 000 zł; Szerzej na temat uposażeń w KW PZPR w Gdańsku: M. Żukowski, „Skrywana potęga”. *Gospodarka finansowa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku. Od zorganizowania komitetu do reformy finansów partyjnych w październiku 1950 r.*, „Zapiski Historyczne” 2012 nr 2, s. 67–71.

wać z zebranymi składkami, kto był partnerem finansowym PZPR¹².

Instrukcja regulowała również podstawowe zasady funkcjonowania funduszu socjalnego PZPR. Dzięki niej wiemy, z jakich źródeł był on finansowany i jak przebiegała w partii procedura przyznawania świadczeń socjalnych¹³.

W zakresie dochodów partii instrukcja nie wychodzi poza zapisy statutowe¹⁴. Wymienia tylko wpływy ze składek członkowskich i ewentualne ofiary na fundusz partyjny. Zupełnie nie odnosi się do właściwego „źródła życia” finansów PZPR, jakim były subwencje z budżetu KC (*de facto* państwa).

Dzięki instrukcji (i innym dokumentom finansowym) możemy stwierdzić, że margines swobody w podejmowaniu decyzji przez wojewódzkie organizacje partyjne był niewielki. Rozstrzygnięcia zapadały w partyjnej centrali, która wyrażała (bądź nie) zgodę na wszelkie korekty w preliminarzu. Bez aprobaty KC nie wolno było nikogo zatrudnić. Dotyczyło to także grupy pracowników technicznych (mechanicy, kierowcy, palacze, dozorczy). Nie wolno było także prowadzić żadnych bieżących prac i remontów, na które nie zabezpieczono pieniędzy w preliminarzu. Pozwala to na stwierdzenie, iż PZPR była ugrupowaniem niezwykle mocno scentralizowanym. Gospodarkę finansową partii skonstruowano tak, aby jak najmniej wiążących decyzji mogło zapadać poza budynkiem Komitetu Centralnego.

Wartym podkreślenia jest fakt, że znaczna część instrukcji odnosi się do wydatków socjalnych. Kładziono niemały nacisk na system wynagrodzeń pozapłacowych. Funduszem akcji socjalnej objęto wszystkich pracowników etatowych. Do pensji dodawano dopłaty na żłobki, przedszkola, stołówki, wyjazdy kolonijne, wczasy itd. Istniała możliwość ubiegania się o dodatkowe finanse w ramach bezzwrotnych zapomóg i kasy pożyczkowej. Z prezentowanego obrazu wyłania się PZPR, jako troskliwy i hojny pracodawca („uspołeczniony zakład pracy”) dla tysięcy swoich pracow-

¹² W instrukcji wymienia się tylko PKO. Analiza bilansów PZPR z tego okresy wykazuje, że pieniądze KW lokowano także (w mniejszych kwotach) w Banku Rolnym; Zob. np.: Archiwum Państwowe w Gdańsku [dalej APG], KW PZPR, sygn. 2384/10789, *Bilans Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku za rok 1952, passim*.

¹³ Należy pamiętać, że nie była to bardzo szczegółowa regulacja. W partii istniały normatywy regulujące to zagadnienie bardzo dokładnie. Dobrym przykładem jest regulamin tzw. „FDS”; APG, KW PZPR, sygn. 2384/10743, *Regulamin Funduszu Działalności Socjalnej pracowników aparatu partyjnego* [październik 1974 r.], k. 1–8.

¹⁴ *Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Warszawa 1955, s. 125; *Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Łódź 1972, s. 153–154.

ników. Można założyć, że miało to realne znaczenie dla osób ubiegających się o pracę w PZPR oraz towarzyszy już zatrudnionych na partyjnym etacie¹⁵.

Dokument pochodzi z zasobu Archiwum Państwowego w Gdańsku. Przechowywany jest w zespole nr 2384 (KW PZPR – Wydział Ogólny) i nie był dotychczas publikowany. Dokument zaprezentowany został w całości z oryginalnymi podkreśleniami. Skorygowano błędy literowe i ortograficzne. Na oryginał nie naniesiono żadnych dopisków i komentarzy. Tekst obejmuje pięć stron maszynopisu.

¹⁵ Wzrost liczby etatów w aparacie partyjnym, pomimo wstrząsów politycznych, był elementem charakterystycznym w życiu PZPR (w 1956 r. dokonano krótkotrwałej redukcji zatrudnienia) Np. na poziomie KW w 1960 r. pracowało łącznie z personelem technicznym 2 749 osób, w 1976 r. 6 845 osób, w 1986 r. 7 470 osób. U szczytu potęgi cały aparat biurokratyczny PZPR zatrudniał blisko 20 000 ludzi.

DOKUMENTINSTRUKCJA DO PRELIMINARZA BUDŻETOWEGO NA 1950 r.

Okres budżetowy obejmuje rok kalendarzowy od 1-go stycznia do 31-grudnia 1950 r.

Preliminarz budżetowy dzieli się na:

wydatki – w klasie IV Planu kont

dochody – w klasie IX Planu kont.

Inne operacje finansowe nieprzewidziane preliminarzem budżetowym (majątkowe, dłużników, wierzycieli, towarów itp.) należy umieszczać w innych klasach, specjalnie na ten cel przewidzianych w Planie kont.

WYDATKI

Wydatki przewidziane w preliminarzu budżetowym na 1950 r. zasadniczą dzielą się na:

- Wydatki na uposażenia i wydatki socjalne
- Wydatki rzeczowe
- Wydatki na uposażenia

Wypłacane uposażenia należy księgować

Pracowników politycznych i biurowych w grupie 40 Planu kont
Sprzątaczek, dozorców i palaczy w grupie 43 Planu kont –
(utrzymanie domów partyjnych)

Pracowników garaży i szoferów w grupie 44 Planu kont
(utrzymanie środków lokomocji)

Personel Szkół Partyjnych i Ośrodków Szkoleniowych w grupie 48 Planu kont (Szkoly Partyjne i Ośrodki Szkoleniowe)

O ile Komitet Wojewódzki posiada kilka Szkół Partyjnych i Ośrodków Szkoleniowych, należy w grupie 48 otworzyć oddzielnie dla każdej Szkoły i Ośrodka Szkoleniowego – odpowiednią ilość kont.

W grupie 493 – umieszczać zwroty kosztów organizacyjnych nieetatowym [pracownikom/aktywistom] Komitetów Gminnych, gdyż etatowi sekretarze Komitetów Gminnych umieszczeni są w grupie 40.

Przyjmować do pracy nowych pracowników, należy w myśl wskazówek Wydziału Kadr Komitetu Centralnego. W razie uzasadnionej potrzeby rozszerzenia przyznanych etatów lub stworzenia nowych etatów zainteresowane organizacje partyjne z występują z wnioskami do Komitetu Wojewódzkiego. Komitet Wojewódzki podejmuje odpowiednią uchwałę i występuje do KC o przyznanie dodatkowych etatów. Dopiero po zatwierdzeniu przez Komitet Centralny proponowanych etatów oraz po podwyższeniu miesięcznych subwencji Komitet Wojewódzki angażuje na stałe nowych pracowników.

Przy ustalaniu wysokości uposażeń należy posługiwać się ściśle załączonymi do preliminarza budżetowego siatkami płac.

Poza płacami w tabeli uposażeń egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego może przyznać poszczególnym pracownikom miesięczne dodatki specjalne, a mianowicie:

Dla 30% kierowników i z[astę]pców kierowników wydziałów K[omitetu] W[ojewódzkiego] do 6 000 zł

dla 30% instruktorów KW do 5 000 zł

dla 30% I sekretarzy K[omitetu] P[owiatowego] i K[omitetu] M[iejskiego] do 5 000 zł

dla 20% I sekretarzy KP i KM do 10 000 zł

dla 30% II sekretarzy KP i KM do 4 000 zł

dla 20% II sekretarzy KP i KM do 8 000 zł

dla 30% kierowników wydziałów KP i KM do 4 000 zł

dla 30% instruktorów KP i KM do 4 000 zł.

Dodatki wypłacane będą na mocy uchwały egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego w zależności od:

1/ specjalnych kwalifikacji osobowych

2/ specjalnego przeszkolenia ideologicznego i sumiennego wywiązania się ze swoich obowiązków

3/ I i II sekretarzom poważniejszych Komitetów Powiatowych przemysłowych.

Wymienione wyżej stawki płac obowiązują od dnia 1 – go marca 1950 r. Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego obowiązana jest również do dnia 1 III 1950 r. rozpracować dodatki dla pracowników aparatu partyjnego.

Wydatki na świadczenia socjalne

Do ogólnej sumy miesięcznych uposażeń brutto zarówno pracowników Komitetu Wojewódzkiego, jak i pracowników Komitetów Powiatowych, Miejskich, Gminnych, Fabrycznych, Szkół Partyjnych itd. należy naliczyć w każdym miesiącu 4% na wydatki socjalne.

Wydatki socjalne należy z miejsca przeksięgować następująco: obciążyć: w klasie IV podgrupę 416 – świadczeni socjalne KW – lub podgrupę 418 – świadczenia socjalne KP i podległych.

uznać: w klasie II podgrupie 270 – fundusz socjalny – podgrupę 270 należy rozbijać na szereg kont wg przeznaczenia poszczególnych rodzajów świadczeń socjalnych.

Naliczonym na podgrupę 270 funduszem na akcję socjalną, dysponuje komisja socjalna wyłoniona z pracowników aparatu partyjnego.

Do Komisji należy powołać 2–ch odpowiedzialnych pracowników Komitetu Wojewódzkiego i 3–ch odpowiedzialnych pracowników Komitetów podległych. Komisja Socjalna powinna posiadać w każdym Komitecie terenowym męża zaufania, który będzie opiniował prośby towarzyszy o zapomogi i inne świadczenia.

Zapomogi wydaje Komisja Socjalna. Przy wydawaniu zapomóg obowiązana jest uzyskać zgodę sekretarza KW odnośnie wypłacania każdej poszczególnej zapomogi.

Inne wypłaty jak: żłobki, sierocińce, przedszkola itp. Komisja Socjalna wypłaca w myśl instrukcji Związku Zawodowego Pracowników Instytucji Społecznych, do którego to związku należy zwrócić się o potrzebną instrukcję¹⁶.

Komisja Socjalna rozpatruje otrzymane podanie i wnioski kolegialne na posiedzeniach, przyznając zainteresowanym odpowiednie sumy w granicach posiadanych kredytów. Posiedzenia Komisji powinny odbywać się regularnie ca dwa tygodnie.

Funduszem akcji socjalnej należy objąć wszystkich pracowników aparatu partyjnego na terenie województwa (Komitet Wojewódzki, Komitety Powiatowe, Miejskie, Dzielnicowe, Gminne, Szkoły Partyjne itp.).

Komisji socjalnej nie wolno przekraczać kredytów naliczonych na podgrupę 270 i buchalteria KW obowiązana jest pilnować, aby kredyty te nie były przekraczane. Za ewentualne przekraczanie

¹⁶ W tym czasie pracownicy etatowi PZPR byli członkami wymienionego związku zawodowego. Po wprowadzeniu stanu wojennego związku zawodowe zdelegalizowano na mocy art. 52 *Ustawy z dnia 8 października 1982 r. o związkach zawodowych* (Dz. U. PRL 1982 r., Nr 32, poz. 216). W sytuacji napięć społecznych pracownicy PZPR zarejestrowali pierwszy w kraju (pod rządami ustawy z roku 1982) związek zawodowy. Związek Zawodowy Pracowników PZPR powstał 20 V 1983 r. Był częścią Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych, które powstało 24 XI 1984 r. (statut OPZZ z dn. 15 IV 1985 r.). Pierwszym przewodniczącym związku pracowników PZPR był Wojciech Wiśniewski (1983–1989). Utworzenie własnego związku zawodowego (branżowego) było jednym z przejawów rozkładu ideowego partii; *Sprzątam po ustroju-wspomnienia katechety KC PZPR*, [w:] „Gazeta Wyborcza pl.” [dostęp: 30 X 2012 r.]; *Bezustanna walka. XX lat OPZZ w dokumentach*, wstęp, wybór i opracowanie G. Sołtysiak, Warszawa 2004, s. 5–6.

kredytów odpowiedzialna jest zarówno Komisja Socjalna jak i buchalteria KW.

Fundusz Socjalny nie obejmuje zasiłków rodzinnych i chorobowych, które jako odrębne zagadnienie, należy bezpośrednio po wypłaceniu księgować w klasie IV:

- zasiłki rodzinne w grupie 41, 43, 44 lub 48 Planu kont
- zasiłki chorobowe (tylko ustawowe) w grupie 41 Planu kont.

1% ogólnej sumy miesięcznych uposażeń brutto przeznaczone zostaje dla kasy pożyczkowej, której należy przekazywać wyznaczone fundusze, obciążając rachunek dłużników.

Globalna suma funduszu pożyczkowego stanowi własność Komitetu Wojewódzkiego i jest rozprawadzana przez Komisję Pożyczkową, która prowadzi ścisłą ewidencję pożyczkobiorców. Pracę kasy pożyczkowej śledzi referent socjalny KW, który jest współodpowiedzialny za prawidłowe prowadzenie tej kasy.

O ile Komitet Wojewódzki dotychczas nie zorganizował u siebie Kasy Pożyczkowej, należy powołać do życia przy kole Związku Zawodowego P[racowników] I[nstytucji] S[połecznych] Komisję Pożyczkową, która będzie udzielała pożyczek pracownikom aparatu partyjnego.

II. Wydatki rzeczowe

Tytuły grup i podgrup w planie kont jasno określają, na jakie konto odnieść poszczególne rodzaje wydatków rzeczowych.

W preliminarzu budżetowym umieszczono wydatki wg grup z tym, że Komitet Wojewódzki we własnym zakresie rozpracuje wysokość wydatków rzeczowych:

- a) dla KW wewnątrz poszczególnych grup – tzn. na podgrupy i konta
- b) dla Komitetów podległych (Powiatowych, Miejskich, Fabrycznych, Gminnych, Szkół Partyjnych itp.) również z rozbiorem na poszczególne podgrupy i konta.

Tam, gdzie Komitet Centralny uważał za stosowne określić wysokość wydatków w podgrupie lub na koncie, zostało to wykazane i wysokość wydatku w wykazanej podgrupie lub na koncie nie może być Komitet Wojewódzki samowolnie zmieniona.

W ten sposób opracowany preliminarz budżetowy należy w odpisie nadesłać do Sektora Finansowo-Budżetowego KC w możliwie najkrótszym czasie.

Przy opracowaniu wydatków rzeczowych dla Komitetu Wojewódzkiego i Komitetów Podległych na poszczególne podgrupy i konta, należy kierować się specyficznymi warunkami i potrzebami organizacji terenowych jak, odległość od KW, ilość pracowników poli-

tycznych, sieć środków komunikacyjnych, rozległość terenu itp. Elementy mające zasadniczy wpływ na wysokość wydatków rzeczowych.

Komitet Wojewódzki obowiązany jest przestrzegać, aby preliminowane sumy na poszczególne rodzaje wydatków nie były przekraczane, a tam gdzie można stosować oszczędności (np. utrzymanie środków lokomocji, domów, wydatki kancelaryjne).

Na akcje specjalne, których nie można z góry przewidzieć w wydatkach zwyczajnych preliminarza budżetowego należy zgłaszać do Sektora Finansowo-Budżetowego KC umotywowane wnioski o przyznanie dodatkowych kredytów.

Komitety Powiatowe (Miejskie) obowiązane są zaliczkować podległe im organizacje partyjne (Dzielnicowe, Gminne, Fabryczne, Szkoły Partyjne itp.) w wysokości nie przekraczającej ich przeciętnych wydatków z tym, że wymienione organizacje partyjne rozliczają się z pobranych sum przed Komitetem Powiatowym (Miejskim) obowiązkowo przedkładając dowody [kasowej] i rachunki.

Umotywowane wnioski na subwencje inwestycyjne należy składać w Wydziale Gospodarczym KC, który po rozpatrzeniu tych wniosków, zawiadomi Komitet Wojewódzki o wysokości przyznanych sum na inwestycje.

Wszelkie zamówienia i roboty natury inwestycyjnej zarówno dla siebie jak i dla Komitetów Powiatowych, Miejskich, Dzielnicowych, Gminnych i Fabrycznych załatwia bezpośrednio Komitet Wojewódzki, nadzorując i opłacając rachunki. Przy zakupach, zamówieniach i robotach odpłatnych należy posługiwać się tylko przedsiębiorstwami uspołecznionymi.

DOCHODY

Przewidziane preliminarzem budżetowym wpływy [ze] składek członkowskich należy księgować w grupie 90, zaś ewentualne ofiary na fundusz partyjny w podgrupie 911 Planu kont.

Komitety Powiatowe (Miejskie) obowiązane są prowadzić kartoteki wpływu składek członkowskich wg rozbicia na poszczególne Podstawowe Organizacje Partyjne. Każda Podstawowa Organizacja Partyjna wpłaca zebrane składki bezpośrednio na konto P[olskiej] K[asy] O[szczędności] własnego powiatu. Komitet Powiatowy na podstawie otrzymanych zawiadomień z P[olskiej] K[asy] O[szczędności] wpisuje wpłacone sumy do odnośnych kartotek wpływu składek członkowskich, przeprowadzając jednocześnie analizę i kontrolę wpłat. Preliminowaną subwencję z Komitetu Centralnego należy po otrzymaniu księgować w podgrupie 18 Planu kont.

Subwencje inwestycyjne nieprzewidziane w załączniku preliminarza budżetowego należy z chwilą otrzymania księgować w klasie II Planu kont w podgrupie 262 i postępować w myśl instrukcji załączonej do planu kont.

SPRAWOZDANIA KASOWE I FINANSOWE

Komitet Wojewódzki obowiązany jest przestrzegać, aby pogotowie kasowe nie przekraczało:

1/ w kasie KW – sumy 100 000 zł (sto tysięcy złotych)

2/ w kasach KP i KM – sumy 20 000 zł (dwudziesta tysięcy zł).

Gotówka powyżej wymienionego stanu powinna być ulokowana w banku.

W celu uniknięcia jakichkolwiek niejasności i natychmiastowego odszukania ewentualnych omyłek kasowych, należy bezwzględnie przestrzegać następujące zasady: codziennie po zamknięciu kasy KW, starszy buchalter sprawdza w obecności kasjera stan kasy i porównuje obliczoną gotówkę z saldem raportu kasowego i saldem kasowym właściwej kartoteki buchalteryjnej. Po sprawdzeniu kasy straszy buchalter składa kierownikowi Wydziału Ogólno-Administracyjnego na piśmie (wg opracowanego druczku) „dziennie sprawozdanie kasowe”. W sprawozdaniu tym podaje:

1/ stan kasy z poprzedniego dnia

2/ przychód dzienny

3/ rozchód dzienny

4/ saldo na dzień następny

Zgodność salda kasowego na dzień następny ze stanem książkowym i faktycznym potwierdzają podpisami:

1/ straszy buchalter

2/ kasjer

Wszelkie nadwyżki lub braki kasowe należy natychmiast wyjaśnić i omówić w wymienionym „dziennym sprawozdaniu kasowym”. Analogiczną zasadę należy zaprowadzić w Komitetach Powiatowych i Miejskich.

Miesięczne sprawozdania finansowe z wykonania preliminarza budżetowego należy składać w Sektorze Finansowo-Budżetowym KC PZPR pomiędzy 20-tym, a ostatnim każdego miesiąca za miesiąc ubiegły. Z treścią każdego miesięcznego sprawozdania należy zapoznać egzekutywę Komitetu Wojewódzkiego.

I sekretarz KW i kierownik Wydziału Ogólno-Administracyjnego obowiązani są ułatwić i pomóc buchalterii Kom-

tetu Wojewódzkiego, aby dokładnie, sumiennie i terminowo, wywiązywała się z nałożonych na nią obowiązków”.

*

Źródło: APG, KW PZPR, sygn. 2384/10832, *Preliminarz budżetowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej na rok budżetowy 1950. Komitet Wojewódzki w Gdańsku. Instrukcja do preliminarza budżetowego na 1950, [styczeń 1950 r.], k. 17–22.*

*

Marcin Żukowski – absolwent Uniwersytetu Gdańskiego. Pracownik Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku. Sekretarz redakcji internetowego rocznika naukowego „Komunizm. system, ludzie, dokumentacja” (red. naczelny dr Mirosław Szumiło; <http://komunizm.net.pl>). Zainteresowania badawcze koncentruje na roli PZPR w dziejach PRL, strukturze i funkcjonowaniu PZPR w województwie gdańskim, finansach PZPR, elicie partyjnej i oddziaływaniu PZPR na życie gospodarcze Polski. Ponadto zajmuje się historią gospodarczą i dziejami ZSRS. Pod kierunkiem dr hab. Mirosława Golona (UMK w Toruniu) przygotowuje rozprawę doktorską na temat gdańskiej PZPR w latach 1956–1975. Członek zespołu badawczego IPN realizującego projekt: „Struktury i działalność Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej” (koordynator projektu prof. Jerzy Eisler).